

Лукашкіна Т.В.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального процесу*

РОЛЬ СУДУ В ДОКАЗУВАННІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ (ЗА ПРОЕКТОМ КПК)

В даний час мабуть немає більш нагального напрямку досліджень в науці кримінально-процесуального права ніж обговорення проекту КПК, визначення позитивних моментів та недоліків проекту, спроб прогнозувати, як працюватимуть ті чи інші інститути нового кримінально-процесуального законодавства.

Висловимо свої міркування з приводу деяких принципових положень даного проекту. Кримінально-процесуальну діяльність доцільно розглядати як різновид правозас-тосування, тобто діяльність, спрямовану на забезпечення застосування норм матеріального права, перш за все, кримінального. Першим етапом будь-якої правозастосовчої діяльності є встановлення фактичних обставин, в кримінальному судочинстві встановлення таких обставин здійснюється шляхом доказування¹?. Безумовно, позитивно слід оцінити статті проекту, в яких закріплено поняття доказування, поняття доказів, оцінки доказів. В ч. 2 ст. 91 проекту зазначено, що доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження. Що ж стосується ролі сторін, потерпілого та суду в доказуванні, то тут мають місце певні неузгодженості. Стаття 9 проекту, в якій визначено поняття законності (як принципу) кримінального провадження, передбачає, що суд, а також слідчий суддя, слідчий, прокурор, інші службові особи органів державної влади (?) зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних та неупереджених процесуальних рішень. Визначаючи правила оцінки доказів, ст. 94 закріплює таке: слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів - з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. В ст. 23 проекту «Безпосередність дослідження показань, речей и документів» вказано, що суд досліджує докази безпосередньо. Показання учасників кримінального провадження суд отримує усно¹?. Стаття 89 проекту передбачає, що суд вирішує питання допустимості доказів під час їхньої оцінки в нарадчій кімнаті при постановленні судового рішення. У випадку встановлення очевидної недопустимості доказу під час судового розгляду суд визнає цей доказ недопустимим, що тягне за собою неможливість його дослідження в судовому засіданні. В статтях проекту, які регламентують судовий розгляд, передбачені права суду, зокрема, право за клопотанням

¹ Ми не торкаємось особливостей доказування при провадженні на підставі угод, а також при відмові від дослідження обставин, які не оспорують сторони.

сторін, а в деяких випадках з власної ініціативи призначити експертизу (ст.332); під час допиту обвинуваченого (ст.351), свідків (ст. 352) головуєчий та судді мають право задавати допитуваному запитання; з власної ініціативи суд має право викликати експерта для допиту для роз'яснення висновку (ст. 356); у виняткових випадках суд, визнавши за необхідне оглянути певне місце, проводить огляд за участю учасників судового провадження (ст. 361); під час дослідження доказів суд має право скористатися усними консультаціями або письмовими роз'ясненнями спеціаліста, головуєчий у судовому засіданні має право задавати спеціалістові питання в будь-який час дослідження доказів (ст. 360); якщо обвинувачений в останньому слові повідомить про нові обставини, які мають істотне значення для кримінального провадження, суд з власної ініціативи відновлює з'ясування обставин, встановлених під час кримінального провадження, та перевірку їх доказами (ст. 365); в мотивувальній частині вироку суд зазначає... докази, на підтвердження встановлених судом обставин, а також мотиви неврахування окремих доказів (ст. 374). Свої висновки щодо доведеності певних обставин суд викладає в мотивувальній частині вироку, посилаючись на досліджені в суді докази.

Наведені фрагменти проекту безперечно свідчать, що суд повинен збирати докази (вслуховуючи показання, призначаючи експертизу тощо), суд перевіряє докази та оцінює їх за внутрішнім переконанням.

Серед підстав для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції передбачені неповнота судового розгляду та невідповідність висновків суду, викладений у судовому рішенні, фактичним обставинам справи (ст. 409).

Все це свідчить, що відповідно до проекту на суд покладається обов'язок доказування (який полягає відповідно до ст. 91 у збиранні, перевірці та оцінці доказів).

Але в ст. 92 проекту зазначено, що обов'язок доказування обставин, які передбачені ст. 91 (де визначено предмет доказування і розкрито поняття доказування), покладається на слідчого, прокурора та, в установлених цим Кодексом випадках на потерпілого. Обов'язок доказування належності та допустимості доказів, даних щодо розміру процесуальних витрат та обставин, які характеризують обвинуваченого, покладається на сторону, яка їх надає^{2 3}?

На наш погляд, такі протиріччя в одному з найважливіших питань, що регулюються кримінально-процесуальним законодавством, виникли через те, що автори проекту не розрізняють два значення, два аспекти поняття доказування. В першому значенні, яке дано в проекті, доказування являє собою збирання, перевірку та оцінку доказів з метою встановлення фактичних обставин для ухвалення законного та обґрунтованого рішення в кримінальному провадженні. Обов'язок здійснення такої діяльності може покладатися тільки на того суб'єкта, який повинен ухвалити рішення, тобто в суді - на суд.

В другому значенні доказування - це діяльність з обґрунтування, наведення аргументів

² Зазначимо, що до учасників кримінального провадження відповідно до п. 24 ст. 3 проекту віднесено представників потерпілого, цивільного позивача та відповідача, заявника, адвоката свідка, понятого, секретаря судового засідання, судового розпорядника, допит яких не передбачений. На жаль, такі неузгодженості в проекті численні.

³ Важко собі уявити, як обвинувачений, який знаходиться під вартою, буде доводити належність та допустимість доказів, зокрема своїх показань або інших даних, які, на його думку, свідчать про його невинуватість, за відсутності захисника.

на підтвердження своєї позиції, своєї пропозиції, що адресована суду, про ухвалення певного рішення. Таке доказування здійснюють сторони та потерпілий під час проведення судових дебатів. Стосовно такого доказування навряд чи можливо застосування поняття обов'язку, доцільно використовувати поняття «тягар доказування», під яким розуміють таке становище, коли суб'єкт, звертається до суду з проханням ухвалити певне рішення і пропонує свою оцінку доказів, наводить свої аргументи, а в разі непогодження з ним суду, несе невігідні для нього наслідки - суд не визнає його аргументи переконливими, і ухвалює інше рішення.